

consecrandae sint recentes; et ubi eas consecraverit, veteras primo distribuatur vel sumat.»

In Codice iuris haec statuuntur: Can. 815. »panis (pro Misae sacrificio) debet esse mere triticeus et recenter confectus ita ut nullum sit periculum corruptionis...« Can. 1272. »Hostiae consecratae sive propter fidelium communionem, sive propter expositionem Sanctissimi Sacramenti et recentes sint et frequenter renoventur, veteribus rite consumptis, ita ut nullum sit periculum corruptionis...« Osim toga određuje ova kongregacija, da se u svim crkvenim diecezanskim glasilima ovaj odgovor objavi, da svi, na koje to spada, znadu za nj i da ga vjerno i savjesno obdržaju. (Sr. Acta Ap. Sedis XI. str. 8.)

4. S. Congr. de Seminariis et de Studiorum Universitatibus izdala je dne 31. listopada 1918. dekret glede ispita za doktorat iz crkvenoga prava, koji sadržaje ove tri točke:

I. Budući da se kod predavanja imade upotrebiti codex iuris canonici kao tekst (a ne druga školska knjiga), to imadu i kao gradivo za ispite biti baš kanoni iz kodeksa, a ne više niz teza, pa makar ove sadržavale nauku, koja se nalazi u kanonima.

II. Kandidati za doktorat, licencijat i bakalaureat imadu exegetirati ili tumačiti kanone, kako se nalaze u Codexu, bilo pojedince bilo u savezu sa drugima.

III. Kandidati moraju ne samo znati tumačiti i razlagati pojedine kanone, nego imadu također pokazati, da im je poznat postanak, razvitak i povijest svake pravne ustanove. (Sr. Acta Ap. Sedis XI. str. 19.)

Recenzije.

Dr. Stj. Zimmermann: **Opća noetika.** Kritika subjektivističkih i idealističkih nazora o vrijednosti ljudske spoznaje. U 8° str. 326. Izdao »Zbor duhovne mladeži zagrebačke«. U Zagrebu K 14, za bogoslovce i dake K 10.

Naša dosta mršava filozofska literatura dobila je »Općom noetikom« Dr. Zimmermanna vrlo znatan prilog. No možda je važnije od same knjige to, što nam otkriva jednoga pravoga stručnjaka na području filozofije.

Dr. Stj. Zimmermann vratio se g. 1910. iz Rima, kamo je iz Zagreba iza svršene bogoslovije tri godine prije bio otišao, da študira fi-

lozofiju. Predavanja je polazio na gregorijanskoj univerzi. Od svog se povratka dalje bavio filozofijom i još se bavi: predaje, študira i piše filozofske rasprave u »Bogosl. smotru«. Na temelju rasprave u općoj noetici imenovan bi 1918. docentom filozofije na zagr. sveučilištu. Tu je eto raspravu izdao »Zbor duh, mladeži zagreb.« u posebnoj knjizi i tim pomogao Dr. Z., da se i pred širom javnošću habilitira.

Knjiga ima uvod i četiri dijela. — U uvodu prikazuje pisac noetiku prema znanosti uopće, a filozofijskoj napose. Raspravlja o filozofijskoj znanosti, o snošaju psihologije i logike i o zadaći noetike; podaje opći pregled noetičkih problema i otkriva temelje Kantove i skolastičke noetike. Sigurno će ih se naći, koji u tom uvodu ne će biti zadovoljni s tumačenjem odnošaja, koji ima vladati između filozofije i crkvene nauke. Većina kat. učenjaka smatra teologiju samo negativnom normom za filozofiju. Dr. Z. pak dokazuje, da je »objavljeni nauk negativna norma obzirom na rezultat filozofskog umovanja, a pozitivna obzirom na sam razvitak filozofiranja« (str. 9.). »Kršćanskom filozofu mora crkveni nauk biti pozitivna instrukcija ili informacija—odmah u početku, kad se počne baviti dotičnim filozofskim pitanjem, na koje se odnosi crkveni nauk. Zašto? Naprosto zato, jer ako netko u crkvenom auktoritetu nalazi jamstvo za istinitost vjerske nauke u filozofskom nekom pitanju, onda je logički posve dosljedno, da već ispred filozofiranja prihvati onaj odgovor, što mu ga crkva daje na stavljeno pitanje.« (Ibid.)

I. dio razjašnjuje, što znači istraživati vrijednosti ljudske spoznaje. U tom dijelu govori o sigurnosti spoznaje i njezinoj istinitosti i postavlja fundamentalni problem noetike pitajući, da li je logička istina objektivna i apsolutna; da li je čovjek sposoban polučiti apsolutnu istinu, koja vrijedi za koje mu drago misaono biće, kako to uči objektivizam ili je sve, što god sa sigurnošću spoznajemo kao istinu, tek

relativne vrijednosti i vrijedi samo za čovjeka, kako tvrdi subjektivizam. Taj problem ovdje još ne rješava, već samo tumači, u čem sastoji i što je potrebno, da se valjano riješi. Cijeli taj prvi dio jest zapravo »status quaestionis« za II. i III. dio knjige.

U II. se dijelu bavi pitanjem, da li postoje neke logički sigurne istinite spoznaje. Pobija i obara apsolutni i realni metodički skepticizam, a opravdava i brani od napadaja kard. Merciera kritički dogmatizam, koji stavlja za podlogu noetskom istraživanju tri temeljne i nesumnjive istine: vlastito bivstvo—vanje kao prvu činjenicu, načelo protuslovlja kao prvi princip i sposobnost uma, da spozna istinu, kao prvi uvjet. — U polemici s kard. Mercierom bio bi dobro učinio, da je naveo vlastite razloge kardinalove; ovako nije lako razumjeti, o čemu se zapravo radi i što Mercier uistinu tvrdi.

III. i najomašniji dio radi u tri odsjeka o objektivnoj vrijednosti spoznaje (str. 72—227.). Tu rješava problem, što ga je postavio i razložio u prvom dijelu knjige. U prvom odsjeku razlaže nauku modernih filozofa, polemizira s njima i obara pretpostavke noetičkog subjektivizma, koji tvrdi, da istinitost naših sudova vrijedi, samo za čovjeka. Do te tvrdnje dolazi se na temelju raznih nazora o kriteriju i motivu sigurnosti. (str. 173.). Ako je naime taj subjektivan, ako imade svoj osnov jedino u psihičkoj organizaciji čovjeka, ne će ni istina imati apsolutnu vrijednost, jer mi je sigurno spoznajemo tek u koliko imademo motiv sigurnosti (Ibid.) zato pobija redom empiristički, racionalistički i kritički Kantov i novokantovski subjektivizam, a zatim i pragmatizam, Euckenov spiritualistički aktivizam, ontologizam, tradicionalizam i fideizam sa svim njihovim različitim i neispravnim kriterijima istine. Nakon ovoga indirektnoga i polemičkoga dokazivanja, prelazi u drugom odsjeku na pozitivno izlaganje objektivizma. Vrlo brižno tumači postanak i predmet neposred-

nih pojmova, jer je uvjeren, da se razni subjektivistički nazori o kriteriju istinite spoznaje osnivaju poglavito na pitanju o postanku neposrednih pojmova (str. 174.). Govori zatim o objektivnoj vrijednosti sudova i pokazuje na koncu pravi kriterij istinite spoznaje, naime očevidnost. U trećem odsj. podvrgava kritici i same principe spoznaje, a napose načelo uzročnosti i pokazuje kao plod cijeloga ovoga dijela objektivnu vrijednost metafizičke spoznaje. — Mislim, da bi zgodno bilo, kad bi se § 3. prvoga dijela knjige, koji sačinjava uvod i tumač za ovaj treći dio prenio odanle na početak ovoga dijela. Na taj bi način jasnoća u ovom dijelu postala veća, a kritika subjektivizma kao i traktat o skepticizmu bi mnogo pregledniji, zaokruženiji i razumljiviji bili.

U dva odsjeka IV. dijela razlaže, kritizira i pobija idealizam, a s njim u svezi i modernizam. te kao rezultat utvrđuje kritički realizam. — Dosta je teško iznaći, što dr. Z. zapravo drži o načinu, kako upoznajemo realnu egzistenciju stvari, da li izravno ili zaključivanjem. Na jednom naime mjestu tvrdi: »Znanje o ekstramentalnom načinu bivstvovanja nije ni pošto sadržano u izravnom ili neposrednom iskustvu, već ga treba tek posredno dokazati« (str. 266.). Na drugom pak mjestu brani nazor sv. Tome, koji nigdje ne utvrđuje realnu egzistenciju opaženih predmeta pomoću logičkog dokazivanja, već drži, da je upoznajemo neposredno ili spontano u osjetnom iskustvu. »Svaka posredna (razumna) spoznaja ovisna je o sijetilnom zamjećivanju, tako da bez osjeta nemamo spoznaje o predmetu, u koliko spada na dotično osjetilo. Prvotna je dakle naša spoznaja neposredna i to osjetilna, pa zato su svi nazori o posrednom doznavanju realne egzistencije tjelesa neodrživi.« (str. 269.) Riješenje za tu antitezu nalazi se — kako se čini — u riječima: »Neispravno je mišljenje, da izravnu (ne refleksnu ili znanstvenu) sigurnost o eksistenciji tjelesa stičemo iznajprije zaključivanjem,

tako da iz subjektivnih osjeta pomoću načela uzročnosti zaključujemo na realni uzrok osjetâ... Prije izvanjskog (i usebnog) opažanja ne možemo biti sigurni o kauzalnom principu: dakle naravno (primitivno) opažanje tjelesa ne osniva se na principu uzročnosti« (str. 270.). To jest, refleksna ili znanstvena spoznaja, koja psihološki analizira osjetno opažanje, mora se osloniti na princip kauzalnosti, ako hoće, da iz imanetne sfere izgradi most u transcendentni svijet, ali naravno, primitivna, neznanstvena spoznaja stvari jest neposredna. Tako je izbjegao prigovoru, da se princip uzročnosti temelji na realnosti stvari, a realnost stvari dokazuje pomoću principa uzročnosti. — U pitanju o stvarnosti »drugotnih kakvoća«, u kojem se razilaze mišljenja neoskolastika, pristaje Dr. Z. uz umjereni ili kritički realizam. Uči dakle, da se formalni predmeti vida, sluha, njuha i okusa ne nalaze izvan svojih organa onako, kako ih mi spoznajemo, već si ih sietila na vanjski poticaj sama stvaraju; samo protežnost (extensio) nalazi se formaliter kao takova u vanjskom svijetu. Argumente strogo realizma Dr. Z. doduše lijepo razlaže, oštroumno na njih odgovara, a svoje stanovište snažno dokazuje, ali ipak ne tako, da bi to pitanje definitivno riješio. — Iza toga raspravlja o izvorima spoznaje t. j. o vanjskom i nutarnjem iskustvu, o razumnoj spoznaji i svjedočanstvu.

Na koncu se knjige u zaglavku s nekoliko krepih riječi osvrće na cijelu radnju. »Kao što sva subjektivistička i idealistička filozofija ide za tim, da obori metafiziku, tako skolastički objektivizam i realizam upravo omogućuje znanstvenu vrijednost metafizičkih istraživanja. Pa kao što će metafizička pitanja o najvišim uzrocima izvanjskih i usebnih pojava ostati za uvijek neoborivi poklad ljudske svijesti, tako će i skolastička metafizika uza sve promjene filozofijskih nazora ostati u biti nepromijenjena i vječna — do god je neoboriv noetički objektivni-

zam i realizam skolastičke filozofije.« (str. 321.)

»Opća noetika Dr. Z. ispunila je u našoj znanstvenoj književnosti znatnu prazninu; njome je podan i na hrvatskom jeziku ključ za razumijevanje i moderne i peripatetsko-skolastičke filozofije. Nadb. Dr. Stadler izdao je doduše u svom kurzu filozofije također kritiku spoznaje. Ali on nije odabrao kritički, smjer kao Dr. Z., već se više ograničuje na pozitivno razlaganje i dokazivanje skolastičke nauke; njegova kritika u prvom redu »tumači i dokazuje egzistenciju, vrela i zlamen istinite i sigurne spoznaje čovječje« (str. 2.); u raspre s modernima ne upušta se mnogo. I u Dr. Z. nalazi se taj pozitivni dio, ali mu on najprije ispituje i utvrđuje temelje. On u pojedinim dijelovima najprije razlaže i kritici podvrgava sve važnije nazore o sigurnosti i vrijednosti ljudske spoznaje, što su ih tijekom vremena iznijeli videniji i uplivniji filozofi, grčki, latinsko-skolastički i moderni, onamo od Descartesa pak sve do najnovijega doba. Opravdanost peripatetsko-skol. nauke očituje se kod njega tek kao rezultat toga kritičkoga razmatranja i raspravljanja. Zato njegova noetika vrlo lijepo osvjetljuje i upotpunjuje onu nadb. Stadlera. Osobito se ističe u cijeloj knjizi poznavanje savremene filozofske literature. Pogled na knjige, što ih pisac spominje i na koje čitača upućuje, čine dojam, kao da je Dr. Z. sve sabrao, pregledao i u svojoj knjizi upotrijebio, što god je vrijednijega u novije doba izašlo o noetici na lat., njem. i talij. jeziku. Engleska djela citira po njem. prijevodu. Uzme li se u obzir literatura, na koju tijekom raspravljanja čitaoca upozorava, to je njegova noetika pravi »lexicon noeticum«. Osobito se sada u doba preporoda kršć. filozofije ugodno doima, što se Dr. Z. kod svih znatnijih pitanja obazire i na sv. Tomu. Nova et vetera! Sv. Tomom i Kantom se razmjerno najviše bavi. A to je i pravilo! Njihova djela su kao dva barjaka, oko kojih se kupe mal ne svi

današnji filozofi. Jednoga i drugoga, kako je razabrali, vrlo dobro poznaje. Sadržajem, stvarno je noetika Dr. Z. tako vrijedna, tako solidno pisana, kao malo koja naša znanstvena knjiga. Samo da je i stil i jezik prema sadržaju! Knjiga se teško čita. Misli Dr. Z. su duboke, dokazi većinom snažni i gdje treba, osvjetljeni svjetlom iz psihologije i ontologije, ali uza sve to ih je ipak teško proniknuti i zadržati. Premalo su konkretni, pak zato razum u svom napornom nastojanju ne nalazi dosta uporišta u fantaziji. Valjalo bi donijeti više primjera i slikovitih izražaja. Konkretnost bi uvećalo i to, kad bi pisac pojedine filozofe, o kojima kani govoriti, s nekoliko riječi čitaocu predstavio. Katkada bi dosta bilo, da se bar označi vrijeme, kad je živio i djelovao. Glatkoću čitanja i razumijevanja priječe i one mnoge zagrađe s razjašnjenjima. Čitaocu je kao da se na svom putu svaki čas namjeri na ogradu, koju valja razgrađivati ili odvažno preskočiti. Mislim, da nijesu dobro odabrane neke kovanice na pr. uobrazilja (mašta), useban (unutarnji), samoiskustvenjaci (empiristi), umstvenjaci (racionalisti) itd. A i neke konstrukcije, čini mi se, nijesu posve u duhu hrv. jezika, pak radi toga i jasnoća smisla strada. Svi ti i slični nedostaci međutim iščezavaju, ako se gleda na samu stvar. Tko vidi onu puninu znanja, što je knjiga pruža, rado ih piscu oprašta.

Ex ungue leonem — »Općom noetikom« pokazuje Dr. Z., da je kadar dobra i solidna filozofska djela pisati. Popravi li stih i jezik, može postati vrlo uplivnim filozofskim piscem. Osobito će zadužiti prijatelje filozofije, ako u ovom smjeru, u kojem je napisao noetiku, izda na hrv. jeziku cijeli kurz filozofije. Kritički postupak i principi, koji su ga vodili kod izradivanja noetike, čine se vrlo zgodnima, da naobražene slojeve predobe za filozofske probleme i njihova riješenja. Poznavanje stranih jezika, prilike, u kojima se nalazi, zvanje itd. — sve će mu pri tom pomagati. Dakako da

bi se u tom novom kurzu morao osvrnuti i na domaću SHS literaturu i upozoriti na ono, što je u njoj dobro i lijepo prikazano; zgodnim primjedbama popraviti, što je neispravno i osvjetliti, što je nejasno. Zakon kontinuiteta i korist čitaoca to zahtijeva. Malo je čudno, što u ovoj noetici nije ni riječju spomenuto kritike nadb. Stadlera. Ili će uistinu postati zbiljom, što je Nadb. Stadler rekao u šali, kad mu je netko čestitao, što je dovršio hrv. filozofiju: »Da, čitam je ja, slagar i korektor?«

Oprema knjige je zgodna i za prilike u kojima je izašla, gotovo neočekivana. »Zbor duh. mladeži zagrebačke« stekao je uistinu veliku zaslugu, što je pomogao Dr. Z., da se i pred širom javnošću habilitira. Tkogod prouči »Opću noetiku«, priznat će, da mu je uspijelo habilitirati se i pokazati obilno znanje. A neka je proučavaju napose oni, koji kane cjelovito i sustavno proučavati filozofiju, jer je Dr. Z. ovim djelom baš za tim išao, da to omogući (str. 1.).

Sarajevo.

O. Stj. M. Krizin Sakač D. I.

Ferdo Heffler: Liturgijska čitanka za škole. Zagreb 1918.

Vrlo cijenjeni autor pružio je pod ovim naslovom našoj mladeži pučkih škola knjigu, iz koje može ona lako upoznati crkvenu godinu i katoličko bogoštovlje. Autor je pisao ovaj učenik ne sistematski, nego praktički t. j. svu građu obradio je na osnovi crkvene godine. Da bude u skladu sa školskom godinom počimlje sa zazivom Duha Sv. te onda Narodenjem bl. Dj. Marije, a zatim prelazi na druga festa chori i fori. Nije, autor građu samo praktički porazdijelio, nego ju je i praktički obradio. U svakom štivu daje on u kratkim izrekama jašnu i dostatnu pouku. Piše toplo, čega radi djeluje na čuvstvo, srce, volju. Zato mu je učenik od velike uzgojne vrijednost. Svako štivo ima zgodan uvod iz iskustva učenikova ili iz pojed. njih liturgijskih činova,

ne samo da bud' u učenika zanimanje za stvar, nego ga i uči kako i što treba da osjeća i čini u pojedino crkveno doba. Da bude autor što kraći, obraduje zajedno više toga što je u međusobnoj svezi, bilo po naravi, bilo po vremenu, kao n. pr. groblje, dušni dan i blagdan Svih Svetih. Sv. sakramenata ne obraduje redom najedamput, nego prema doba, u koje se (tobože) pojedini sakramenat najviše podjeljuje i prima. Za to govori o sakramentu ženidbe prije adventa (št. 11. o sv. Kati), o sv. pomasti poslije nedjelje sedamdesetnice, zatim u korizmi o sv. ispovijedi i pričesti, kada se mora svaki, koji je došao k razumu, ako ga neispričava valjan razlog, pričestiti te ispovijediti, ako je u smrtnom grijehu. Između ovih umetnuo je štivo o sv. krstu, dok o sv. potvrdi govori razlažući Duhovsko doba.

Učenik govori u prvom dijelu o liturgijskim vremenima, činima, i stvarima ili predmetima, a u drugom dijelu crta napose u kratko i toplo život najpopularnijih ugodnika Božjih kod našega naroda. Na početku stavio je autor sustav sadržine praktički, kao što je i pisano, a na svršetku stavio ga je sistematski, te se vidi, da je sve nužno u kratko obradio. Kako je autor pisao svoju čitanku prije nego li su izrečene bile neke odluke gledom na liturgiju, ne odgovara ona najnovijim liturgijskim odredbama i promjenama. Tako nazivlje »Narodenje bl. Dj. Marije ili M. Gospu blagdanom (Festum chori et fori, str. 14.), kaže dalje da kod blagoslova mrtvika »svećenik pjeva žalobnu pjesmu, u kojoj dolazi više puta riječ »circumderunt« (str. 27.). Ne odgovara istini, što autor veli na str. 92., da je crkva upotrebljavala latinski jezik još od vremena Isusovih, jer je kroz prva tri stoljeća vladao jezik grčki i na zapadu. Isto tako nije još historički posve utvrđeno, da je sv. kuća iz Nazareta prenešena na Trsat, a odatle u Loretto, zato je za sada najbolje da se preko toga prijedee. Nazivu marijanske svijeće za svi-